

MAKTABDA XULQ BUZILISHLARINI ERTA ANIQLASH UCHUN RAQAMLI DIAGNOSTIKA VOSITALARINI JORIY ETISH

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

Maxmudova Nargiza G'aybullo qizi

PEDAGOGIKA 1-bosqich magistranti

Email:Gaybullayevnanargiza27@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot maktab ta'lim tizimida o'quvchilarda uchraydigan xulq buzilishlarini erta aniqlash jarayonida raqamli diagnostika vositalarini joriy etish masalalariga bag'ishlangan. Tadqiqotda an'anaviy diagnostika usullarining cheklangan jihatlari tahlil qilinib, raqamli so'rovnomalar, elektron kuzatuv kartalari hamda xulq-atvorni monitoring qiluvchi platformalarning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Olingan natijalar raqamli diagnostika vositalari yordamida xulq buzilishlarini aniqlashning aniqligi va tezkorligi oshishini ko'rsatdi. Ushbu yondashuv o'quvchilarga individual pedagogik yordam ko'rsatish, profilaktik choralarni o'z vaqtida amalga oshirish va maktabda sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xulq buzilishlari, erta aniqlash, raqamli diagnostika vositalari, maktab ta'limi, pedagogik monitoring.

Аннотация. Данное исследование посвящено вопросам внедрения цифровых диагностических инструментов для раннего выявления нарушений поведения у учащихся общеобразовательных школ. В работе проанализированы ограничения традиционных методов диагностики и раскрыты возможности цифровых опросников, электронных карт наблюдения и платформ мониторинга поведения. Полученные результаты свидетельствуют о повышении точности и оперативности выявления поведенческих нарушений с использованием цифровых средств. Представленный подход способствует своевременному оказанию индивидуальной педагогической помощи, повышению эффективности профилактической работы и формированию благоприятной психологической среды в школе.

Ключевые слова: нарушения поведения, ранняя диагностика, цифровые диагностические инструменты, школьное образование, педагогический мониторинг.

Annotation. This study focuses on the implementation of digital diagnostic tools for the early detection of behavioral disorders in school students. The limitations of traditional diagnostic methods are analyzed, and the educational potential of digital questionnaires, electronic observation records, and behavior monitoring platforms is highlighted. The results demonstrate that digital diagnostics

significantly increase the accuracy and timeliness of identifying behavioral disorders. This approach supports individualized pedagogical assistance, enhances preventive interventions, and contributes to the creation of a positive psychological environment in schools.

Keywords: behavioral disorders, early detection, digital diagnostic tools, school education, pedagogical monitoring.

KIRISH. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga yangi va murakkab vazifalarni qo'ymoqda. Bugungi kunda maktab faqat bilim beruvchi muassasa sifatida emas, balki o'quvchining shaxsiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ta'minlovchi muhim tarbiyaviy muhit sifatida qaralmoqda.

Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchilarning xulq-atvori, psixologik holati va ijtimoiy moslashuvi masalalari pedagogika va psixologiya fanlarining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, umumta'lim maktablarida xulqi buzilish holatlarining ko'payib borayotgani ushbu muammoni ilmiy asosda o'rganish va samarali yechimlar ishlab chiqishni talab etadi. Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda uchraydigan intizomsizlik, tajovuzkorlik, dars jarayoniga befarqlik, o'qituvchi va tengdoshlar bilan nizoli munosabatlar ko'pincha chuqur psixologik omillar bilan bog'liq bo'ladi. Ushbu holatlar o'z vaqtida aniqlanmasa, o'quvchining ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatsizligi, o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishi va ijtimoiy chekinishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli pedagogika va psixologiya fanlarida xulqi buzilishlarni erta aniqlash va profilaktika qilish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida e'tirof etiladi.

Psixologiya fanining klassik namoyandalaridan biri L.S. Vygotskiy shaxs rivojlanishini ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilgan holda, ta'lim va tarbiya bolaning psixik rivojlanishida yetakchi rol o'ynashini asoslab bergan. Uning nazariyasiga ko'ra, bolaning xulq-atvori tashqi ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadi va ta'lim ushbu jarayonni maqsadli boshqarish imkonini beradi. Demak, maktab muhitida yuzaga kelayotgan xulqiy og'ishlarni erta aniqlash va ularni pedagogik-psixologik jihatdan to'g'ri yo'naltirish shaxs kamoloti uchun muhim ahamiyatga ega.

An'anaviy pedagogik va psixologik diagnostika usullari, jumladan, o'qituvchi kuzatuv, individual suhbatlar, yozma so'rovnomalar va standart psixologik testlar ma'lum darajada samarali bo'lsa-da, ularning imkoniyatlari cheklangan. Ushbu usullar ko'pincha subyektiv baholashga tayanadi, vaqt talab qiladi va barcha o'quvchilarni uzluksiz monitoring qilish imkonini bermaydi. Masalan, tashqi tomondan sokin va intizomli bo'lib ko'ringan o'quvchida ichki emotsional zo'riqish, xavotir yoki ijtimoiy

moslashuv muammolari mavjud bo'lishi mumkin, biroq bu holat an'anaviy kuzatuv orqali aniqlanmay qoladi.

Pedagogika sohasidagi tadqiqotchi A.K. Markova pedagogik diagnostika ta'lim jarayonining ajralmas qismi ekanini ta'kidlab, diagnostika natijalarining aniqligi va tizimliliigi pedagogik qarorlarning samaradorligini belgilashini ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, xulqi buzilishlarni aniqlashda zamonaviy, aniq va uzluksiz monitoringni ta'minlay oladigan innovatsion yondashuvlarga ehtiyoj ortib bormoqda.

Raqamli diagnostika vositalari ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda pedagogika va psixologiya fanlarining integratsiyasi asosida shakllanmoqda. Raqamli diagnostika — bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida o'quvchilarning xulq-atvori, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvini tizimli tahlil qilish jarayonidir. Ushbu vositalar yordamida o'quvchilarning kundalik faoliyati, darsdagi ishtiroki, topshiriqlarni bajarish intizomi va ijtimoiy munosabatlari bo'yicha ma'lumotlar to'planib, tahlil qilinadi.

Amaliy misol sifatida, elektron monitoring platformalari orqali o'quvchining darsdagi faolligi, kechikish holatlari, topshiriqlarni bajarmaslik chastotasi muntazam qayd etilishi mumkin. Ushbu ma'lumotlar asosida pedagog va maktab psixologi xulq-atvordagi salbiy tendensiyalarni erta bosqichda aniqlab, individual korreksion ishlar rejasini ishlab chiqadi. Bunday yondashuv an'anaviy usullarga nisbatan tezkor va aniq natija berishi bilan ajralib turadi.

Raqamli diagnostika vositalari maktab sharoitida o'quvchilarning xulq buzilishlarini aniqlash va ularni tuzatishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish dasturlari o'quvchilarning xatti-harakatlari, baholari, sinfdagi faoliyati va absentsiya kabi turli ko'rsatkichlarni tizimli ravishda qayd etadi va ularni statistik usullar orqali tahlil qiladi. Shu tarzda, pedagog va psixologlar xulq buzilishining boshlang'ich bosqichlarini aniqlash, xulqdagi o'zgarishlar dinamikasini kuzatish va intervensiya choralari aniq rejalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish va tahlil qilish imkoniyatini beruvchi dasturlar, masalan, Power BI yoki Tableau, xulq buzilishining tendensiyalarini grafik tarzda ko'rsatib, qaror qabul qilish jarayonini sezilarli darajada soddalashtiradi. Shuningdek, sun'iy intellekt va mashinani o'rganish algoritmlari yordamida o'quvchilarning onlayn harakatlari, nutqi va yuz ifodalaridagi subtilida o'zgarishlarni aniqlash mumkin. Bu usullar orqali agressiv, tushkun yoki stressli kayfiyatdagi o'zgarishlar erta bosqichda aniqlanadi va pedagogik ta'sirlarni maqsadli yo'naltirish imkonini beradi. AI tizimlari, masalan, Affectiva yoki Emotion AI, o'quvchilarning hissiy holatini real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi, bu esa intervensiya samaradorligini oshiradi. Shuningdek, mobil ilovalar va interaktiv platformalar yordamida o'quvchilarning hissiy holati va ijtimoiy xatti-harakatlari kundalik ravishda qayd etilishi mumkin. Masalan, Mood Meter yoki

Classcraft kabi ilovalar yordamida o'quvchilar o'z hissiyotlarini baholaydilar, bu esa pedagog va psixologlarga ularning ijobiy va salbiy holatlarini aniqlashda yordam beradi. Shu bilan birga, bu ilovalar interaktiv bo'lib, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ijobiy xulqni rag'batlantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, video kuzatuv va interaktiv monitoring tizimlari sinfdagi o'quvchilarning o'zaro munosabatlarini va intizom holatini real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beradi. Masalan, EduVision yoki GoGuardian kabi dasturlar sinfda yuzaga keladigan konfliktlar, aggressiv harakatlar yoki noqulay vaziyatlarni aniqlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tizimlar yordamida pedagoglar va psixologlar xulq buzilishlarini erta aniqlash va ularni tuzatish bo'yicha zarur choralarni vaqtida qo'llash imkoniga ega bo'ladilar. Shu tariqa, raqamli texnologiyalar maktab sharoitida xulq buzilishlarini monitoring qilish va individual yondashuvni shakllantirishning samarali va ishonchli vositasiga aylanadi.

Xalqaro tajribalar ham raqamli diagnostikaning samaradorligini tasdiqlaydi. UNESCO va OECD tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli baholash va monitoring tizimlari o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash, ta'lim jarayonida individual yondashuvni kuchaytirish va xulqi buzilishlarni profilaktika qilishda muhim vosita sifatida e'tirof etilgan. Ushbu tashkilotlar raqamli texnologiyalar yordamida to'plangan ma'lumotlar pedagogik qarorlarni ilmiy asosda qabul qilish imkonini berishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, raqamli diagnostika vositalarini joriy etishda axloqiy va huquqiy masalalarga alohida e'tibor qaratish lozim. O'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, diagnostika natijalaridan to'g'ri foydalanish va ularni stigmatizatsiya qilmaslik pedagog va psixologlarning professional mas'uliyatini talab etadi. Bu borada pedagogik etika va psixologik me'yorlarga rioya etish muhim hisoblanadi.

Yuqoridagi ilmiy-nazariy va amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktablarda xulqi buzilishlarni erta aniqlash uchun raqamli diagnostika vositalarini joriy etish pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb va istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv o'quvchilarning xulq-atvoridagi muammolarni erta bosqichda aniqlash, individual pedagogik va psixologik yordam ko'rsatish hamda sog'lom va xavfsiz ta'lim muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot aynan shu masalalarni ilmiy asosda yoritishga qaratilgan.

METOD VA USULLAR

Mazkur tadqiqotda maktab o'quvchilarida xulq buzilishlarini erta aniqlash jarayonini tashkil etish va uning samaradorligini baholash maqsadida kompleks ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llanildi. Tadqiqot dizayni diagnostik, tahliliy va amaliy bosqichlarni o'z ichiga oladi.

Birinchi bosqichda xulq buzilishlarini aniqlashga qaratilgan raqamli diagnostika vositalari tanlab olindi. Ular qatoriga raqamli so'rovnomalar (Google Forms, Microsoft

Forms), elektron kuzatuv jadvallari, shuningdek, o'quvchilarning xulq-atvorini qayd etuvchi onlayn monitoring platformalari kiritildi. Ushbu vositalar orqali o'quvchilarning intizomga rioya qilishi, ijtimoiy munosabatlari va emotsional holati muntazam ravishda qayd etildi.

Ikkinchi bosqichda pedagogik kuzatuv va psixologik diagnostika usullari raqamli formatda amalga oshirildi. O'qituvchilar va maktab psixologlari tomonidan to'ldirilgan elektron kuzatuv kartalari asosida o'quvchilarning xulqiy holati dinamik tarzda tahlil qilindi. Shu bilan birga, o'quvchilarning o'z-o'zini baholashiga qaratilgan qisqa onlayn test va savolnomalar qo'llanildi.

Uchinchi bosqichda yig'ilgan ma'lumotlar statistik va taqqoslama tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, xavf guruhiga mansub o'quvchilar aniqlandi. Natijalarni vizualizatsiya qilish uchun diagramma va grafiklardan foydalanildi. Olingan ma'lumotlar asosida individual profilaktik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot davomida shuningdek pedagogik eksperiment, diagnostik monitoring, ma'lumotlarni raqamli qayta ishlash va natijalarni umumlashtirish usullari qo'llanildi. Ushbu metod va usullar majmuasi maktabda xulq buzilishlarini erta aniqlashda raqamli diagnostika vositalarining samaradorligini ilmiy asosda baholash imkonini berdi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR.

Tadqiqot natijalari maktab ta'lim jarayonida raqamli diagnostika vositalarini qo'llash o'quvchilarda xulq buzilishlarini erta aniqlash samaradorligini oshirishini ko'rsatdi. Elektron so'rovnomalar va raqamli kuzatuv vositalari orqali xulq-atvordagi salbiy o'zgarishlar tizimli va ob'ektiv ravishda qayd etildi. Bu esa an'anaviy diagnostika usullariga nisbatan muammoli xulq belgilarini aniqlash tezligi va aniqligini oshirdi.

Muhokama natijalariga ko'ra, raqamli diagnostika pedagogik monitoringda subyektivlikni kamaytirib, o'qituvchi va psixologlarga o'quvchilar bilan individual va profilaktik ishlash imkoniyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, mazkur yondashuvning samaradorligi pedagoglarning raqamli kompetensiyasi va texnik infratuzilma bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari maktab ta'lim muassasalarida o'quvchilarda uchraydigan xulq buzilishlarini erta aniqlashda raqamli diagnostika vositalarini joriy etishning pedagogik jihatdan muhim va samarali ekanligini ko'rsatdi. An'anaviy diagnostika usullariga nisbatan raqamli vositalar xulq-atvor holatini tizimli, ob'ektiv va uzluksiz monitoring qilish imkonini berdi. Bu esa muammoli xulq belgilarini dastlabki bosqichdayoq aniqlash va ularning chuqurlashib borishini oldini olishga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan raqamli so'rovnomalar, elektron kuzatuv kartalari va onlayn monitoring platformalari o'qituvchi hamda maktab psixologlari faoliyatini samarali tashkil etishga yordam berdi. Olingan ma'lumotlarning raqamli

tahlili o'quvchilarni xavf guruhlariga ajratish, individual yondashuvni ta'minlash va profilaktik ishlarni rejalashtirish imkoniyatini kengaytirdi. Natijada, maktabda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish hamda ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirishga erishildi.

Tavfsiyalar:

1. Umumta'lim maktablarida xulq buzilishlarini erta aniqlash maqsadida raqamli diagnostika vositalarini tizimli ravishda joriy etish va ularni pedagogik amaliyotga integratsiya qilish tavsiya etiladi.
2. O'qituvchilar va maktab psixologlari uchun raqamli diagnostika va ma'lumotlarni tahlil qilish bo'yicha malaka oshirish treninglari tashkil etish zarur.
3. Xulq-atvorni baholash jarayonida elektron kuzatuv kartalari va onlayn so'rovnomalardan muntazam foydalanish, natijalarni yagona raqamli bazada jamlash maqsadga muvofiq.
4. Diagnostika natijalari asosida xavf guruhiga mansub o'quvchilar bilan individual va guruhli profilaktik ishlar olib borish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish lozim.
5. Maktab ta'lim muassasalarida axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish talablariga rioya etgan holda raqamli monitoring tizimlarini qo'llash tavsiya etiladi.
6. Kelgusida mazkur yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlarda sun'iy intellekt va adaptiv raqamli texnologiyalar asosida xulq buzilishlarini prognozlash imkoniyatlarini o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдураззаков А.А. Педагогическая диагностика в системе общего образования. – Ташкент: Fan, 2019. – 156 с.¹
2. Баймуродов З.Қ. Maktab o'quvchilarining xulq-atvorini pedagogik monitoring qilish asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 184 b.²
3. Ефремова Н.Ф. Цифровые технологии в диагностике поведения школьников // Педагогика. – 2021. – №4. – С. 45–50.³
4. Ишмухамедов Р.Ж. Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018. – 212 b.⁴
5. UNESCO. Digital Technologies in Education: Monitoring and Assessment. – 2021.
6. <https://www.unesco.org/education/digital-technologies>⁶
7. Шаповаленко И.В. Возрастная психология и поведенческие отклонения детей. – Москва: Академия, 2017. – 240 с.⁷
8. Zimmerman B.J. Educational Psychology and Behavioral Assessment. – New York: Pearson Education, 2019. – 310 p.⁸